

De verwestering van het wereld-systeem

Een benadering vanuit de Derde Wereld-realiteiten

Werner A.S. Cornelis

1. Inleiding

De onrustwekkende destabilisatie en de diepgaande crisis van het Zuiden zijn noch geïsoleerde fenomenen, noch punctuele "parcours-accidenten" die zich bij toeval zouden voordoen in de historische evolutie van de betrokken landen.

Deze evolutie van de globale en de meer plaatselijke situaties doet zich voor in de drie Derde Wereld continenten en blijkt het meest spectaculair en fundamenteel in Zwart Afrika. Slechts enkele Ontwikkelingslanden ontsnappen aan deze problematische gang van zaken.

Bij nader toezien blijkt deze evolutie niet recent te zijn: reeds meer dan twintig jaren wordt die "verzakking" van het Zuiden aangeklaagd door hen die rechtstreeks met die realiteiten te maken hebben en zich niet blind staren vanuit een "Westerse" invalshoek. Het is bovendien meer en meer evident dat het parcours van deze Derde-Wereld landen helemaal niet verlopen is volgens de eerder gekoesterde verwachtingen en de modellen die voorzien werden in het Noorden. Het betreft hier echter geen fataal automatisme in de historische gang van zaken van deze landen: het wordt steeds meer duidelijk dat deze evolutie bepaald werd en wordt door menselijke beslissingen die zich o.a. op ontwikkelings-ilusies baseren, vertrekkende van een mythe omtrent een zekere gelijkvormige en voortdurende vooruitgang (1). De visie die overheerst omtrent "ontwikkeling" en "modernisatie" wordt gedomineerd door de levensstandaard en het algemeen welzijn in het Westen (nog nooit eerder gekend, volgens

Westerse evaluaties, in de ganse wereldgeschiedenis) en baseert zich van daaruit op twee postulaten (2):

- het model van de Westerse landen dient zo dicht mogelijk en zo vlug mogelijk benaderd te worden;
- dit kan maar gebeuren als de sociale, politieke, culturele en religieuze hindernissen worden opgeruimd.

De verontrustende huidige situaties in het Zuiden die sinds enige tijd uit deze visie voortvloeien zijn echter niet, zoals impliciet door een groot aantal beleidsmensen in het Noorden naïef verondersteld wordt, te wijten aan een onvoldoende verwestering van dat Zuiden maar eerder aan fundamentele dichotomische aspecten tussen het westers model omtrent "modernisatie" en de realiteiten van lokale toestanden (3). Alle ingrediënten van de moderne economie, aan de basis van het model, dragen, zowel conceptueel als in de technische uitwerking, in zich al de karakteristieken van de Westerse cultuur (4) en het wordt nu meer en meer duidelijk dat juist dat proces van globalisatie, van mondialisatie van het model dat daarop steunt en dat streeft naar een eenvormigheid van objectieven, basisregels en structuren, dat deze hypothese van convergentie voor een groot deel mede verantwoordelijk is voor de destabilisaties en de vergaande ontredderingen in het Zuiden.

Dit document heeft tot doel deel te nemen aan de blijkbaar noodzakelijke fundamentele bedenkingen omtrent deze evolutie naar chaos en ontreddering, de invloed te benaderen vanuit de impact van het Westen op dat Zuiden en daaruit enkele beschouwingen te distilleren die ons dichter zouden kunnen brengen bij het zoeken naar mogelijke oplossingen.

Ten einde bepaalde kritieken omtrent Wereld-systeem analyse te vermijden (5) tracht onze benadering van de Derde Wereld-problematiek via die invalshoek de theorieën omtrent de afhankelijkheid (de dependentie-theorieën) te overstijgen door voldoende rekening te houden met de belangrijke rol gespeeld door de politico-economische "elite" in die Zuidelijke landen, met de rol van de staat en van de transnationale maatschappijen, met de zeer brede diversiteit van toestanden in de Derde Wereld en, tegelijkertijd, met de resistentie en de inventiviteit van het Zuiden om zich te verweren tegen de aan-gang-zijnde evolutie. Het dient bovendien onderstreept te worden dat, ondanks de ernst en de brutale gevolgen van de huidige evolutie, onze analyses omtrent de Derde Wereld-evoluties niet leiden tot het onderschrijven van een zeker (Afro)pessimis-

me dat kenmerkend is in de huidige wereldopinie en in de meeste beleidskringen. Integendeel...

2. Benadering van enkele aspecten in de recente evolutie van het wereldmodel

2.1. De wereld evolueert naar een eenvormig model (6)

Het Westers model heeft een zeer sterke en determinerende economische onderbouw die gebaseerd is op accumulatie en consumptie; daarbij behoort eveneens (zij het eerder recentelijk) een corrigerende factor van het geheel: een zekere herverdeling van de inkomsten. Vooral de eerste twee aspecten blijken zich als een gigantische olievlek te verspreiden over de grenzen heen van zijn zone van oorsprong.

De economicistische karakteristieken van het zich-verruimende Westers model hebben aanleiding gegeven tot twee sterke tendensen in zijn evolutie:

- eerst en vooral, vanuit zijn eigen natuur, de dynamiek van ruimtelijke spreiding gebonden aan de voortdurende noodzaak tot groei. Dit gebeurt op basis van het financieel-economisch sub-systeem, de concurrentie, de techniciteit, de informatica, management en research, marketing, etc. (7). Deze tendens tot ruimtelijke spreiding, gebonden aan een sterke drang tot interne intensificatie, is inherent aan de natuur zelf van het systeem en aan de fundamentele logica van zijn eigen continuïteit (8);

- naast deze interne dynamiek die tegelijkertijd als een sterke zuigpomp en als een pletwals werkt op de omgeving van het systeem, stellen we vast dat vanuit de Derde Wereld een steeds groeiende belangstelling bestaat voor de bepaalde aspecten van het Westers economisch model. Het betreft hier de centrifugale kracht die in het Zuiden veroorzaakt wordt door de verstedelijkte politico-economische "elite" en haar clidntèle, met een steeds groeiende interesse voor de aspecten inzake consumptie, het voldoen aan steeds maar meer eisende behoeften en het vertekend karakter van hun politico-economische positie in de lokale maatschappij en in bredere systemen.

De dynamiek van de verwestering, van de globalisatie naar een wereld-systeem heeft zich recentelijk nog versterkt naar aanleiding van twee belangrijke evenementen:

- het onverwacht en spectaculair ineensstorten van het communistisch Oostblok: de gebeten tegenstanders van het Westers model geven ootmoedig toe dat ze zich fundamenteel vergist hebben en dat het door hen opgezette socio-politico-economisch systeem niet leefbaar is. Het Westen wordt dringend om uitgebreide hulp gevraagd om te overleven en zo vlug als mogelijk het vrije markt-model te lanceren. Dit belangrijk evenement, dat in feite slechts de afmeting heeft van een historische parenthese (9), heeft de overtuiging versterkt van het Westen omtrent de inherente vocatie op wereldvlak van zijn model en stimuleert als dusdanig de neiging tot ruimtelijke dynamiek van de verwestering;

- vervolgens, en als tweede element van deze versterking, is er de indrukwekkende evolutie (althans in Westerse ogen) inzake de economische groei van de N.I.C.'s (New Industrialized Countries) in Z.O. Azië (10), met inbegrip van Japan, en de "veelbelovende" economische prestaties van enkele nieuwkomers in deze regio (Maleisië, Indonesië, Z. China,...).

Deze beide evenementen intensiveren op een evidente wijze de gangbare overtuiging in het kortzichtige Westen omtrent de mondiale roeping van het maatschappelijk model dat zich baseert op accumulatie en consumptie. Het blind mechanisme wordt versterkt.

2.2. *De verwestering is niet meer westers*

Het proces van de verwestering blijkt aan de besturing en de controle van de Westerlingen meer en meer te ontsnappen. "Le Blanc n'est plus blanc" (11). De besturing van het Westers systeem blijkt zich te verplaatsen naar nieuwe centra van decision-making en schuift meer en meer in de handen van hen die blijkbaar het model nog beter beheersen dan hun vroegere leermeesters. De component "consumptie" van het model werkt er zoveel beter (vooral aan de zijde van het aanbod) dt de vroegere leermeesters zich verplicht voelen dringende maatregelen te nemen om hun eigen markten te beschermen tegen de overrompeling van het aanbod van goederen en diensten uit de "lage-loon-landen". Ook aan de kant van de "accumulatie" blijkt het Westers model in het Zuiden sterk te werken,

zodanig zelfs dat de financiële centra de neiging vertonen om zich te verplaatsen naar niet-Westerse regio's!

2.3. De verwestering doet zich voor als een dynamisch, duurzaam, onomkeerbaar en diepgaand proces

Het dynamisch karakter komt voort, zoals we reeds zagen, uit de natuur zelf van het model: niet enkel omvat dit het ingebouwde element omtrent de continuïteit dat eigen is aan systemen, maar tevens de karakteristiek omtrent noodzakelijke groei en uitbreiding. Eerst gebaseerd op een sterk doorgedreven industrialisatie evolueert het systeem nu meer en meer op basis van een dynamische dominantie van de dienstensector (12).

De aspecten in verband met de noodzaak tot groei en uitbreiding van het systeem blijken intiem gebonden te zijn aan een sterk ingebouwde concurrentie (13), aan de integratie van research in het economisch proces (14), aan de natuur zelf van Westers management en aan de prestatie-noodzaak van de betrokken managers: het systeem wordt van binnen uit opgezweept in een voortdurende groei en uitbreiding. Hiervoor steunt eveneens het Westers model binnen zijn economisch-financiële onderbouw op een arbeidsverdeling rond veelvuldige mercantilistische eenheden die, met wisselende winstmarges, trachten die bepaalde productie te monopoliseren. Onder invloed van marktgebeuren, concurrentie en andere factoren wordt de monopolisatie-tendens regelmatig verstoord en noodzaken de cycli die specifiek en globaal hieruit voortvloeien tot veelvuldige aanpassingen en herstructureringen van het globaal systeem en zijn componenten. Om zijn continuïteit te kunnen handhaven zoekt het systeem voortdurend naar doelmatige interventiemiddelen (15). Een aantal onregelmatigheden in zijn evolutie zet bepaalde knipperlichten in werking die het systeem moeten aanzetten de noodzakelijk geachte correcties uit te voeren voor zover het natuurlijk correcties betreft die aan het geheel geen fundamentele wijzigingen aanbrengen. Het gaat hier dan ook enkel, in essentie, over conjuncturele problemen omtrent prijzen, lonen, interestvoeten, wisselkoersen, e.d.

De groei-karakteristiek van de economisch-financiële component van het model (16) oriënteert zich automatisch naar het uitdiepen van zijn markten, naar het veroveren van nieuwe markten en naar een steeds vlugger verschuiven van kapitalen en industriële centra. Dit geeft aan het geheel de karakteristiek van een

pletwals die op zijn traject al wat niet beantwoordt aan zijn logica nivelleert of vergruist (17).

De dynamiek van het Westers model gebaseerd op economische groei en mondialisering van de financiële markten heeft het merendeel van de politieke beleidsmensen en van de top van de publieke administratie van de Derde Wereld-landen sterk aangeslagen: niet enkel stimuleerde dit de illusie van een snelle "ontwikkeling" en van een mogelijke integratie in het internationaal gebeuren, dat dit de zo noodzakelijk geachte deviezen kon opleveren om eveneens een groei-economie op te starten, maar tevens dat dit vanuit een centrale positie een sterke greep zou verlenen op de lokale situaties. De persoonlijke posities in de evolutie werden hierdoor duidelijker, sterker en hopelijk permanenter.

De machtsconcentratie rond één bepaalde centrale figuur die uiteindelijk hieruit voortvloeide in de Derde Wereld-landen, de rol die door een politieke "elite" en door een tamelijk beperkt cliëntèle gespeeld werd en wordt rond die centrale figuur, de regime-ondersteunende buitenlandse politiek en ontwikkelingshulp van het Noorden, hebben gemaakt dat een proces van extravasie verder werd gestimuleerd dat bovendien de indruk moest verwekken een valabele optie te zijn. Eén van de elementen dat in deze evolutie eerst verdoken maar nu openlijk sterk meespeelt en erg actueel is betreft het verrijkmingsmechanisme van de politiek-economische top in deze landen die, door een gebrek aan en afbouw van elke vorm van controle, zeer lucratieve financiële participaties kon opbouwen en enorme mogelijkheden scheppen via alle vormen van de grote corruptie en het achteroverdrukken van openbare gelden. Dat het Noorden sterk behulpzaam was om deze cleptocratie te versterken, is een voldoende gekend feit.

Voor wat betreft het duurzaam en irreversibel karakter van het verwesteringsproces dient herinnerd te worden aan de eigenheid van systemen en de continue betrachtning van voortbestaan, lineaire evolutie en groei. Het is dus ook noodzakelijk in te zien dat het hier ook maar over een HISTORISCH systeem gaat dat ergens een begin heeft gekend en dat, op één of andere manier, eveneens in de tijd tot een einde zal komen (18).

Over het diepgaande karakter van het verwesteringsproces zal verder uitgebreid worden naar aanleiding van de bedenkingen omtrent de afmetingen van de huidige crisis die het Westen sinds enige tijd treft en die enkele fundamentele vragen stelt omtrent de aard zelf van het systeem (19).

2.4. De Verwestering is geen recent en eenvonnig proces

Na de grote zeevaarders en hun belangrijke geografische ontdekkingen blijken de successen van de Conquistadores in de XVIde eeuw een uiterst markante etappe met een onomkeerbaar karakter uit te maken voor de evolutie die hier onze aandacht opeist. De verovering van terreinen en mensen omvat eveneens de verovering van markten. De combinatie van wat genoemd wordt de drie "M"s, aan de basis van de Verwestering, blijkt grote successen te oogsten: Militairen, Marchands en Missionarissen (20).

Na twee eeuwen van exploitatie en accumulatie en enkele nieuwe opdelingen van de speelkaarten tussen Spanje, Portugal, Holland, Frankrijk en Engeland breekt een nieuw tijdperk aan tegen het einde van de 19de eeuw: de kolonisatie. De Militairen, de Missionarissen en de Marchands van de verschillende grootmachten zetten koers naar de laatste witte vlekken op de wereldbol.

Dit koloniaal stelsel, dit instrument en uitloper van de Verwestering, komt tot een zeker evenwicht aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog. De opgezette evolutie maakt het mogelijk in het Zuiden een economisch sub-systeem op te bouwen en te stabiliseren dat, ondermeer door de hand te leggen op onbepaalde, goedkope grondstoffen, het economisch gebeuren in het Noorden via de industrialisatie verder kon ondersteunen en stimuleren.

De Eerste Wereldoorlog en de opkomst van het Socialisme kondigen een diepe breuk aan in de werking van dit systeem en laten reeds de grenzen van de Westerse suprematie vermoeden. In dit opzicht heeft de Tweede Wereldoorlog niet dezelfde draagkracht gekend: de evolutie was reeds ingezet en de "Blanke" had reeds vroeger zijn status verloren. De aftakeling was reeds begonnen.

In dit opzicht zou de dekolonisatie als de finale etappe kunnen beschouwd worden, de eindfase in het crisis-proces van de oude orde en vooral van het overwicht van de "blanke".

Deze interpretatie is niet enkel oppervlakkig maar zelfs misleidend: het proces van de dekolonisatie blijkt nu meer en meer één grote, oppervlakkige farce te zijn en de economische component heeft zich op een merkwaardige en vlugge wijze omgevormd via de rol van de multinationale maatschappijen en van het Staats-sub-systeem. Dit proces verloopt volgens zeer uiteenlopende vormen: dan wordt er geopteerd voor een sterke industrialisatie, dan weer ligt het accent op

het massa-toerisme, ergens anders in het Zuiden kiest men voor massale infrastructuurwerken, voor grootschalige irrigaties, voor het stimuleren van de export van grondstoffen, etc. Maar achter de schermen blijkt de oude dynamiek voort te lopen.

2.5. Het einde van de koloniale periode betekent niet het einde van de Verwestering

Het dient onderstreept te worden dat de Verwestering onder de vorm van de Europese koloniale administratie als wereld-omvattende overheersing een globaal succes is geweest gedurende een drie-kwart eeuw. Het groei-effect gebaseerd op de ruimtelijke uitbreiding van het Westers model dat zich steunt op accumulatie en consumptie, is tijdens de kolonisatie niet te ontkennen.

Als dusdanig was de kolonisatie, zoals het Noordelijk model, gebaseerd op een aantal fundamentele dogma's en basis-veronderstellingen zoals o.a.:

de westerse wetenschap gaat steeds vooruit, leidt tot steeds maar betere technologieën en management; het lot zal van generatie tot generatie aldus verbeteren. Het betreft hier de veronderstelling inzake vooruitgang en 'sustainability';

de culturele verschillen zullen meer en meer vervagen in de verdere evolutie; waar onder werd verstaan dat de Westerse cultuur meer en meer de overhand zou krijgen;

feiten en waarden kunnen steeds afzonderlijk gehouden worden en een interventie op feitenmateriaal heeft geen invloed op waardensystemen. De versnippering loopt tevens voort binnen de klassieke disciplinaire (Westerse) benaderingen (21).

afzonderlijke wetenschappelijk-disciplinaire benaderingen van de globaliteit van de realiteit leiden tot een uniek antwoord: die globaliteit is dus gelijk aan de som van haar onderdelen en de gestelde problemen kunnen aan (disciplinaire) experts overgelaten worden; bovendien is de kwantitatieve benadering voldoende om feiten te omschrijven en is een dusdanige "wetenschappelijke" simplificatie geen vervorming van de realiteit.

De ontgoocheling was echter groot toen deze wereldorde verbrokkelde op zeer korte termijn tijdens de periode tussen het einde van de Tweede Wereldoorlog en het begin van de zestiger jaren. In feite is het enkel het uiterlijke politieke aspect van het systeem dat de gevolgen ondergaat van de wijzigingen: het

economisch sub-systeem, opgezet door de kolonisatie, overleeft en adapteert zich op een merkwaardige wijze aan de nieuwe politieke realiteiten.

De N.I.E.O. (Nieuwe Internationale Economische Orde) die in 1974 plechtig door de V.N. het recht op ontwikkeling en welvaart van alle landen verkondigde blijkt uiteindelijk te evolueren naar een aangepaste continuïteit van het vroegere economisch patroon. Enkele decennia na de "onafhankelijkheids"-periode in de zestiger jaren moet men zelfs vaststellen dat o.a. de economische rationaliteit die door de "modernisatie" werd ingevoerd in het Zuiden zeer diepgaande crisissen teweeg brengt, mede onder de invloed van die dominantie van de nieuwe leiders in het Zuiden en het cliëntèle dat er rond draait. Het blijkt echter dat voor een belangrijk deel deze "elite" van het Zuiden, politiek en economisch gecorrumpeerd, het economisch netwerk, door het Noorden opgezet, vernietigt. Ondermeer de jacht op persoonlijke verrijking wijzigt grondig de basisregels van het economisch stelsel in een systeem van economische vrijbuiters waar alles mogelijk is; gebonden aan de politieke macht binnen een "staats"-systeem opgezet in de zestiger jaren door de wegzakkende koloniale macht brengt dit diepgaande en verreikende destabilisaties op gang. De economische onderbouw van de staatstelsels in het Zuiden, vroeger opgezet door het Noorden via de kolonisatie, verloedert. Dat sub-systeem in het Zuiden waar het Noorden zo vertrouwd mee was, brokkelt zienderogen af en vertoont op zeer korte tijd een totaal andere logica, totaal andere regels, totaal andere waardenpatronen.

Binnen deze evolutie naar "chaos" in het Zuiden tracht het Westen wanhopig zijn invloed en zijn antennes in dat Zuiden te behouden (22). Onder druk van de noodzaak tot voortdurende groei en de verdere verscherping van de internationale concurrentie worden onze ambassadeurs, binnen een voorbijgestreefde en mankl opende "Metternich"-diplomatie, omgevormd tot internationale handelsreizigers; onze ontwikkelingshulp, onder druk van Buitenlandse Zaken, Buitenlandse Handel en de lobby's van de bedrijfswereld, wordt in meerdere gevallen een subtiel instrument van onze aanwezigheid in het Zuiden (23). De enorme financieringen van Staat tot Staat en van de privé-sector, het ontwerpen door studie-bureaus van grote infrastructuur-projecten, de joint-ventures tussen Noord en Zuid, de vrijgeevige studiebeurzen-politiek, een groot gedeelte van de universitaire en post-universitaire vormingsprogramma's inzake ontwikkeling, modernisatie en andere dergelijke wetenschappelijke specialisaties, colloquia en studiedagen maken slechts een deel uit van de praktijken die het Noorden op gang heeft gebracht om zijn aanwezigheid en zijn invloed in het Zuiden te behouden en te verfijnen: "De Blanke blijft achter de schermen en trekt aan de touwtjes" (24).

men heeft [Afrika] belaagd; modellen, aspiraties, instrumenten en organisaties werden opgedrongen. [Afrika] ... werd gedwongen, omgebogen, onworteld, geen voedingsappen circuleren nog in de slagaders van het vervormde lichaam ... (25). En dat is niet enkel het geval voor Afrika.

In deze evolutie ziet men dat het in feite hier niet meer gaat om een fysieke aanwezigheid van het Noorden in het Zuiden maar eerder om een beheersing en een overheersing op afstand, veel subtieler dan daarvoor. Deze nieuwe suprematie, in het kader van een intellectueel en zelfs moreel universalisme, maakt gebruik op een uiterst geraffineerde wijze van 3 instrumenten:

- de newtoniaans-cartesiaanse wetenschap als enige mogelijke vorm van aanvaardbare kennis,
- de techniek,
- het geld, binnen het economisch apparaat gebaseerd op voortdurende groei.

De invloed die het Zuiden ondergaat op basis van deze drie instrumenten van het Noorden, de illusie die zich daarop baseerde inzake ontwikkeling en vooruitgang, hebben uiteindelijk in dat Zuiden niet bijster veel opgebracht, behalve ondermeer een oncontroleerbare en onstuitbare urbanisatie, een diepgaande verwaarlozing van het platteland en de verpaupering van het grootste gedeelte van de bevolking.

Het verwesteringsproces baseert zich eveneens op een overtuiging van exclusiviteit die het gevolg is van een reeds eerder vermelde pretentie omtrent het universalistisch karakter van de westerse opvattingen (26). Het is ondenkbaar dit niet te aanvaarden. Deze opvattingen zijn rationeel en alleen zij kunnen maar dé rationliteit bevatten. Twee realiteiten kunnen niet tegelijkertijd én verschillend én rationeel zijn. Het lijkt dus evident dat de ene moet verdwijnen of moet worden opgeslorpt door de andere.

Het wereld-systeem, geïnspireerd door het Noorden, is in zijn evolutie sterk gebaseerd geworden op de werking van de staatssystemen. De Staat heeft in zijn werking en evolutie een sterke economisch impact gekregen, in naam van het "algemeen welzijn". Zo is dat "algemeen welzijn" ook overwegend economisch en kwantitatief geworden. De Westerse gemeenschap, met haar geërodeerde waarden en haar gefragmenteerde cohesie heeft geen globale betrachtingen meer: de economische groei is haar belangrijkste en bijna enige betrachting geworden (27). Overgeheveld naar het Zuiden stellen we vast dat een groot gedeelte van de problemen aldaar bovendien intiem verbonden zijn met de globaal verkeerde werking en effecten van dat geïmporteerde staats-systeem in de Derde Wereld

(28) en met het aspect omtrent het "algemeen welzijn" dat daaraan gebonden diende te zijn. Veel situaties in het Zuiden zijn dan ook maar te verklaren als men ook rekening houdt met de implosie en met het mislukken van dat staatsstelsel onder invloed van allerlei interne en externe factoren en door de verloederding van de bezorgdheid inzake "algemeen welzijn" binnen het staatsstelsel.

2.6. De drie instrumenten van de nieuwe dominantie over het Zuiden zijn terzelfdertijd de instrumenten van het wereld-model

In de verwoede koers om een zeker overwicht te behouden, om de invloedssfeer territoriaal uit te breiden of om een voorkeurspositie te veroveren stimuleren de verantwoordelijken en de structuren in het Noorden een bepaalde wetenschappelijke vooruitgang en de hieraan verbonden research. Enorme belangen staan op het spel binnen het verloop van deze technicistische maatschappij om beloftevolle accumulaties en groei-effecten te veroorzaken en tegenstrevers uit te schakelen.

Het economisch instrumentarium van het Noorden blijkt naar één overkoepelende wereldmarkt te willen streven. In het Noorden zelf is, binnen die vooropgestelde evolutie, de strijd bikkelhard. Voor wat het Zuiden betreft wordt verondersteld dat het zich ipso facto in die evolutie op termijn verder zal integreren, al is het maar door de toelevering van nog enkele interessante grondstoffen of door zijn lage arbeidskosten en met de vage hoop dat het misschien toch nog die "potentiële markt" met voldoende koopkracht zou kunnen worden in de zo noodzakelijk geachte groei van de economische machine van het Noorden (29).

Deze mondialisatie (30) van de Westerse economie is daardoor eveneens sterk verbonden met de ambitie van diegenen die deze gang van zaken voorstaan en stimuleren: het betreft hier de aspiraties naar één enkel "ideaal" (dit van de rijke landen), naar de versterking en uitbreiding van de accumulatie-consumptie, om de machtsposities en de statuten die hieraan verbonden zijn te verstevigen (31). Zij die actueel deze evolutie domineren trachten hier een maximum persoonlijk voordeel uit te halen, stimuleren deze tendensen en aspiraties terwijl men strak de teugels van de structuren in handen tracht te houden om de machtspositie te bewaren.

Wij lieten reeds opmerken dat de ontwikkelingshulp eveneens moeilijk aan deze invloeden kan ontsnappen. Wat hieraan niet beantwoordt tracht men te kanaliseren naar de liefdadigheidssector, naar de NGO-wereld van kleinschalige projecten en goedkopere ontwikkelingsvrijwilligers, naar een eo-financiering die men onmiddellijk kan stoppen indien "noodzakelijk" ... Binnen die NGO-wereld riskeert dan weer de ontwikkelingshulp zelf business te worden op basis van de noodzakelijke fondsen-mobilisatie, en de mediatisatie van de misère in het Zuiden heeft de bedrijfs wereld in het Noorden ertoe aangezet er publicitaire stunts van te maken, in de overtuiging dat men anderen kan helpen zonder zichzelf tekort te doen.

In de globale context kan men zich afvragen, in een klimaat van sterk doorgedreven ethnocentrisme en blinde zelfgenoegzaamheid, wat de reële wetenschappelijk-academische waarde is van de Westerse kennis met betrekking tot wat in het Zuiden zou moeten gebeuren om waarachtige verbeteringen tot stand te brengen (32). De vraag kan gesteld worden of, binnen het intellectueel feodalisme dat zodanig overheerst, het Noorden zich wel eerlijk en doelmatig kan interesseren voor de ware realiteiten en aspiraties van het Zuiden.

2.7. De onrustbarende crisis die de laatste tijd het dominerend economisch model getroffen heeft, blijkt de aan gang zijnde verwestering nog niet te beïnvloeden

De vertraging in de tachtiger jaren van het groeimechanisme in het Noorden (eufemistisch spreekt men zelfs van "negatieve groei"!) raakte zwaar, zowel op nationaal, op regionaal als op internationaal gebied de economische en sociale onderbouw van het groei-model waarin de burger tot consument wordt teruggedrongen. De moeilijkheden die zich voordeden en nog steeds voordoen in die zo noodzakelijke "groei" blijken de accumulatie en de consumptie sterk te raken. De component inzake herverdeling van inkomsten wordt nog zwaarder beïnvloed en de uitgaven van de welvaartsstaat overtreffen en overwoekeren nog steeds de beschikbare inkomsten (33). Het basismechanisme van het model haakt in zijn voegen. De consumptie vertraagt of is onzeker en de werkeloosheid neemt maar toe (zelfs bij het hernemen van een zekere groei). Duidelijker wordt meer en meer dat de concentratie en groei de factor arbeid steeds maar verder tracht te verminderen. Meer en meer ziet men een belangrijke sociale marginalisatie optreden. De arbeidsherverdeling of arbeidstijdverkorting waaraan gedacht wordt, lost het fundamenteel karakter van de arbeidsvermindering en de

hieruit volgende sociale uitstoting niet op. De terugkeer naar een nieuwe groei is uiterst moeilijk op gang te krijgen en roept fundamentele vragen op omtrent de perspectieven.. Mogelijk evolueert de situatie naar een grondige maar nog "normaal" te noemen herstructurering op basis van de klassieke conjuncturele ingrepen, mogelijk gaan we naar een bifurcatie waarvan de karakteristieken niet te voorzien zijn. Maar ondertussen, en ondanks de nog steeds groeiende kloof tussen N. en Z., ondanks het explosieve karakter van de sociale, economische, politieke en ecologische problemen die er in het Zuiden maar ook in het Noorden uit voortvloeien, stellen we vast dat in het Noorden de verantwoordelijken steeds maar naar de bekende oppervlakkige en conjuncturele instrumenten grijpen om de verontrustende evolutie om te buigen (34). Maar de realiteit is, op langere termijn, moeilijk te omzeilen. Het is treffend vast te stellen dat meer en meer experts met wereldfaam de utopie van de voortdurende groei aanklagen en de naïviteit van de hoop permanent en fundamenteel uit de crisis te geraken op basis van oppervlakkige interventies die arbeid en consumptie substantieel zouden moeten aanzwengelen (35) "...zolang het enig criterium van vooruitgang nog steeds groei zal zijn, zolang de waardenschaal van onze maatschappij enkel rijkdom en materiële welvaart zal omvatten" (36). De schipbreuk van het Westers model zal bepaald worden door het succes van zijn eigen technico-economische machine en het groeiend aantal uitgesloten die er het gevolg van zijn.

Aangezien het Zuiden eveneens de gevolgen van deze evolutie ondergaat wordt de reeds kritieke situatie nog versterkt via de wereldwijde paradox tussen de verwesterende mondialisatie en de lokale realiteiten en asserviteiten. De destabilisatie die reeds vroeger op gang werd gebracht, wordt aldus, ook wegens interne redenen, zodanig geactiveerd dat op de wereldkaart opnieuw witte vlekken ("terrae incognitae") voorkomen zoals we die gekend hebben ten tijde van de ontdekkingsreizen en de koloniale pioniers (37): we beschikken over weinig of helemaal geen informatie omtrent deze streken en het is zelfs levensgevaarlijk er naartoe te gaan. In bepaalde van deze streken verleent het Westen ontwikkelingshulp met het geweer in aanslag! De militairen worden er ontwikkelingsagenten en maken aanspraak op de deskundigheid inzake Derde Wereld! Handige manoeuvres worden uitgevoerd om de uitgaven inzake deze militaire operaties in te lassen in of te recupereren op het budget van Ontwikkelingssamenwerking!

Het is weinig denkbaar dat, in de huidige situatie, het Zuiden in staat zal zijn in blok weerstand te bieden aan de toch nog verdergaande verwestering, zelfs indien het model via zware depressies evolueert. Het gebrek aan cohesie, de

interne continue destabilisatie, de invloed van o.a. etnische en religieuze tegenstellingen, de conflicten tussen Derde Wereld-staten, etc. geven aanleiding tot het sterke vermoeden dat het Zuiden niet opgewassen is en zal zijn om fundamenteel weerstand te bieden aan de aan gang zijnde evolutie.

Zij die voldoende vertrouwd zijn met de realiteiten in de verschillende Derde Werelden en die werkelijkheid niet enkel kennen via een academisch of coöperatie-toerisme, vanuit de ramen van een luxe-hotel met Amerikaans comfort, merken sinds geruime tijd op dat een groot gedeelte van de realiteiten "ontsnappen aan de diagnose" van Westerse "deskundigen" (38). Samen met de marginalen in de rijke landen en de autochtone minoriteiten evolueert de bevolking van de P.M.A.'s ("les Pays les moins avancés") naar wat door sommigen genoemd wordt de "Vierde Werelden" (39). Maar de betrokken bevolking in die struikelende landen van het Zuiden beschikt blijkbaar over een enorme verbeeldingskracht en een niet te onderschatten weerstand om, ondanks alles, formules van overleven en tegenspartelen uit te dokteren: "l'article quinze" is een evidentie in het Zuiden die, binnen de informele sector, een zeer brede toepassing kent! Die zeer belangrijke informele sector omvat immers veel meer dan een gesimplificeerde economische realiteit. Kenners weten dat het hier om een belangrijk globaal en dynamisch maatschappelijk gebeuren gaat dat zich halvelings verdoken ontwikkeld heeft buiten en toch in symbiose met het formele gebeuren: Zij die geen plaatsje vinden in de formele sector (het betreft hier het grootste gedeelte van de bevolking in het Zuiden) behoren via de informele sector tot de "delinquenten" van de economische rationaliteit en hebben via "l'article quinze" een overlevingsmechanisme opgebouwd. Zij die dat niet kunnen, struikelen, vallen en verdwijnen blijkbaar zonder veel lawaai uit het scenario. Behalve in enkele zeldzame plaatsen die een zekere belangstelling genieten van het Noorden (wegens politieke, strategische of economische aspecten) wordt er zeer weinig aandacht aan besteed. Men moet de laatste tijd al zeer speciaal creperen in het Zuiden om in het Noorden, tussen de reclame-spots, de aandacht van de Westerse media te krijgen...

3. *Besluit*

Als besluit raken we slechts enkele aspecten aan in een debat dat langzaam maar zeker lijkt te starten en waarvan de draagwijdte nauwelijks te vermoeden is.

- 3.1. Slechts weinigen van diegenen die tot de top van het Westers "dynamisme" behoren, hebben inzicht in wat werkelijk aan 't gebeuren is. Hun logica remt elke bedenking in de diepte af en wordt gekenmerkt door een reflex tot verdediging van inhoud, positie en, zeer frequent, van bestaande structuren. De schrik geen gelijk te hebben of de structuur waarin zij werkzaam zijn in gevaar te zien, slaat hen om het hart. De fascinatie van het geloof in de absolute noodzaak van voortdurende groei en concurrentie heeft blijkbaar bovendien een metafysische karaktertrek en het autisme van de politieke, economische en intellectuele elite roept zekere aspecten op uit de donkerste tijden van het Westers denken.

We hebben reeds gezien dat dit ondermeer te maken heeft met het behoud en versterken van machtsposities, van bestaande structuren en met de aard van het systeem zelf.

Het dient sterk onderstreept te worden dat een systeem de grootste moeilijkheden ondervindt om vanuit zichzelf de eigen basis-logica fundamenteel te wijzigen. In de meeste gevallen beëindigt een dergelijk systeem zichzelf in zijn historisch verloop doordat het fundamenteel vast geraakt, verzwakt en overspoeld wordt door een nieuw systeem.

- 3.2. Het is duidelijk dat het Zuiden dat voor het overgrote deel met globaal aan de Verwestering blijkt te kunnen deelnemen, verder in de destabilisatie, verder in de chaos evolueert. Dit gebeurt in verschillende gradaties en volgens verschillende scenario's, afhankelijk van lokale en omringende factoren. Maar bij nader toezien blijkt de cultuur van de armoede in veel gevallen rijker te zijn dan de culturele leegte van de consumptie-maatschappij (40). In dat gedeelte van het Zuiden is het informele uiterst belangrijk, de overlevings-mechanismen, de migraties, de alternatieve oplossingen, de trafiek, de vrijbuiters-economie, de associatieve verdedigings-structuren, alle vormen van corruptie, van macht, etc.

In het gedeelte van het Zuiden dat een zekere Verwestering aanvaard en eventueel aangepast heeft aan lokale condities, blijkt de accumulatie-consumptie zodanig dynamisch te werken en zulk een groei-effect teweeg te brengen dat het Noorden dreigt te verdrinken. Het globaal systeem tracht te overleven en verplaatst zijn centra van beheer en besluitvorming...

Ondertussen is de demografische explosie in het Zuiden moeilijk af te remmen. Deze voor het Noorden verontrustende evolutie is niet enkel het gevolg van de weldaden van de moderne Westerse geneeskunde, maar tevens van de deculturalisatie en de verwestering (41). Het Noorden ervaart blijkbaar dat zijn welvaart, opgebouwd door de mondialisatie, juist door die verder lopende mondialisatie bedreigd wordt!

- 3.3. In de aan-gang-zijnde evolutie neemt de monumentaliteit van de Westerse wetenschap en het Westers denken een centrale positie in: het feodalisme van het Westers maatschappelijk denken, deze constructie van het kennen die zijn eigen comfort zoekt in de inherente onbespreekbaarheid en in een traditie van gelijk te willen hebben. Het is blijkbaar zeer moeilijk fundamentele en renoverende discussies hieromtrent op gang te brengen: de Westerse kennis en wetenschap eist blindelings een universele dimensie op en negeert arrogant en met een zekere automatische reflex het bestaan van andere realiteiten, andere actoren, andere waarden en een andere logica. Het Noorden geeft zich geen rekenschap van dat kortzichtig en soms blind etnocentrisme dat enerzijds steunt op een zeer-korte-termijn visie en anderzijds op een globaal ontbreken van verantwoordelijkheid inzake de verdere gevolgen van genomen beslissingen.

Blijkbaar wordt ook niet ingezien dat het Westers denken aldus ook zijn eigen pretentie voor universalisme, tot uniformiseren ondergraaft en verder en verder verwijderd geraakt van de ruimtelijke expansie die het systeem zo nodig zou hebben.

- 3.4. In het Noorden is er blijkbaar voor het ogenblik weinig kans om een constructieve dialoog omtrent deze problematiek op gang te brengen. Drie pistes bieden mogelijkheden om deze situatie te beïnvloeden:

- meer en betere informatie in het Noorden verstrekken omtrent de verloeder-
ing van de toestanden in het Zuiden en duidelijker de connecties leggen met
de Verwestering; in dit verband is het ondermeer noodzakelijk een aantal
academische opleidingsprogramma's in verband met maatschappij-wetenschap-
pen en met ontwikkelingssamenwerking grondig te herzien. Maar waarschijn-
lijk moet men dan eerst denken aan een andere soort van academici om zulke
programma's te schragen.

- de top van het Westers systeem, de besluitvorming op alle niveaus dichter bij de realiteiten van het Zuiden brengen. Een ex-Eerste Minister van het Noorden zei, na een bezoek aan het binnenland van Somalië, dat hij "meer had geleerd in die tien dagen, dan in het bestuderen van de betrokken dossiers gedurende de tien jaren van zijn premierschap"!!!!

- duidelijker en steeds maar weer aantonen dat het Westers systeem fundamentele herzieningen broodnodig heeft, dat het vastloopt in zijn eigen logica omtrent vooruitgang en groei, dat de waardenschaal van de maatschappij verder reikt dan louter rijkdom en materiële welvaart en dat enkel conjuncturele en oppervlakkige interventies op termijn geen duurzame oplossing zullen bieden noch voor het Noorden, noch voor het Zuiden.

In de historische evolutie van de actuele systemen, in de rol die daarin gespeeld wordt door Kennis en Wetenschap en in het proces van Verwestering dat op die basis plaats vindt, is het goed bepaalde signalen van het Zuiden op te vangen en in overweging te nemen:

"The upcoming generations of the Third World are not likely to persue such a frustrating and often intellectually and spiritually degrading effort because there are limits to the cultural abnegation and to a cultural masochism which can lead to alienation. ... they will carry them ... a set of cultural values which inevitably have a deterring impact on the development of science and technology in the 21st century" (42).

NOTEN

- (1) B. BADIE, L'Etat importé, CoIl. "L'Espace du politique", Fayard, Paris 1992, p. 10.
- (2) M. BALLA TRAORE, Le développement modernisation: Miroir et écran. In IFDA-dossier N° 80, january/march 1991, pp. 29-36.
- (3) Cl. UAUZU, Le Tiermondisme des intellectuels en accusation, Vingtième Siècle, Revue d'histoire, oct.- déc. 1986.
- (4) H. ZAOUAL, L'inipensé de l'économiste du développement, in Mondes en développement, Tome 1, N 68, 1989, p. 141-153.
- (5) F. SCHUTJRMANS, Beyond the Impasse, Zed Books, Ondon 1993, p. 9.
- (6) S. LATOUCHE, L'Occidentalisation du Monde, Ed. La Découverte, Paris, 1989, p. 7.

-
- (7) J.CI. DELAUNAY, Services, cultures, mondialisation. De Boeck-Wesmael, Bruxelles 1993, p. 329: "...le système marchand capitaliste pousse à la mondialisation J.
- (8) Cfr. de werkzaamheden van het FERNAND BRAUDEL CENTER", State University of New York at Binghamton.
- (9) J. BAECHLER, La grande parenthèse (1914 - 1991), coil. "Liberté de l'esprit", Calmann-Lévy, Paris 1993, geciteerd door Ph. MOREAU DESFARGES, op. cit., p. 81.
- (10) Het gaat hier in feite om +70 miljoen uitverkorenen voor het accumulatie-consumptie model.
- (11) S. LATOUCHE, op. cit., p. 8.
- (12) Voor de landen van de OESO bedroeg het gedeelte van de tertiaire sector in de globale tewerkstelling 24,3 % in 1870; het evolueerde in 1950 naar 38,7 %, in 1973 naar 53,4 % en in 1987 naar 63,5 % (The Economist, 20 februari 1993, p.63).
- (13) Cfr. de werkzaamheden van de "Groep van Lissabon" geleid door R. PETRELLA: "Limits to Competition", Gulhenkian Foundation, Lisbon 1993, FAST Programma, Commission of the European Communities, Directorate-General Science, Research and Development.
- (14) Het integreren van onderzoek in het economisch proces (dat één van de hoofdkenmerken is van de industrialisatie) en het inbouwen van een sterke financiering van de research verleent een ontegensprekelijke en continue dynamiek aan het model. Voortdurend wordt op deze basis gezocht om op een meetbare manier drie objectieven na te streven:
- de kwalitatieve verbetering van het aanbod,
 - de vermindering van de kostprijs,
 - het ontdekken van nieuwe produkten.
- Deze objectieven vormen de basis van de karakteristieken inzake de concurrentie.
Cfr. CORNELIS W.A.S.,
- Derde Wereldrealiteiten en Westers denken, South African Journal of Ethnology, Vol. 14, n° 2, juni 1991, pp. 35-42.
 - Développement, formation et réalités des Tiers Mondes, in Intégrer population développement, Chaire QUETELET 1990, Academia-Erasme, Louvain-la-Neuve, 1993, pp. 167-182.
- (15) T. WALLERSTEIN, Le système-monde et son devenir: thèses sur sa structure et sa trajectoire actuelle. Cahier du GEMDEV, n° 20, Paris, mai 1993, p. 175.
- (16) De absolute "noodzaak" tot groei binnen de ontwikkeling van de Derde Wereld-landen wordt, zoals voldoende geweten is, zeer sterk beklemtoond via de ontombare bureaucratistische logica van de Wereldbank en van het Internationaal Muntfonds. De gevolgen hiervan worden meer en meer duidelijk. Ook van binnen deze twee belangrijke internationale structuren komt meer en meer zware kritiek op deze optie.
Bruce RICH, Mortgageing the Earth. The World Bank, environmental impoverishment and the crisis of development. Earthscan Publications, London, 1994.
- (17) In dit verband volstaat het van na te denken omtrent de "modernisatie" van de landbouw in de Ontwikkelingslanden en de effecten op de lokale toestanden. Deze "modernisatie" was (en is nog voor een groot deel) gebaseerd op de "heilige drievuldigheid" van de Westerse landbouw:
- geselecteerde zaden (HYV) en dus monoculturen,
 - mechanisatie-motorisatie en dus schaalvergroting,
 - gebruik van fytosanitaire produkten en chemische meststoffen.
- (18) I. WALLERSTEIN, op. cit., p. 175.
- (19) Cfr. 2.7.

- (20) S. LATOUCHE, op. cit. p. 14.
- (21) G. CORM, L'émiettement des savoirs économiques. Le nouveau désordre économique mondial. Ed. La Découverte, Paris, 1993, p. 16.
- (22) Zo dienen eveneens de recente GATT-onderhandelingen en -overeenkomsten geïnterpreteerd te worden. Cfr. CHAKRAVARTHI RAGHAVAN, Recolonization, the Uruguay Round & the Third World, Zed Books, Londen, 1990, p. 59. /
- (23) Cfr.
 - J.J. GABAS, L'Aide contre le développement, Economica; Paris 1988.
 - R.CASSEN & Assoc., Does Aid work? Clarendon Press, Oxford 1986.
 - G. HANCOCK, Lord of Poverty, The Atlantic Monthly Press, New York 1989.
 - B. ERLER, L'Aide qui toe, Ed. d'enbas, Freiburg 1987.
 - D. BOL, Ekonomen en Armoede, Kritische Bibliotheek Van Gennepe, Amsterdam 1983.
 - W. SACHS (Ed.), The Development Dictionary, A Guide to Knowledge as Power, Zed Books, London, 1992, pp. 3-4.
 - B. KOUCHNER, Charité business, Le Pré-au-Clerc, Paris, 1986.
 Prof. Dr. L. BAECK spreekt terecht van een "legitimeringskrisis" van de ontwikkelings-samenwerking (Koninklijke Akademie voor Overzeese Wetenschappen, Brussel, 27 oktober 1994).
- (24) Chr. MAUREL, L'Exotisme colonial, Ed. Dr. Caffont, Paris 1985, p. 15.
- (25) E. PISANI, Pour l'Afrique, Ed. O. Jacob, Paris 1988, pp. 9-10.
- (26) S. LATOUCHE, op. cit., p. 36.
- (27) M. BEAID, Le basculement du monde, in Le Monde diplomatique, oktober 1994, pp. 16-17.
- (28) Cfr. B. BADIE, op cit.
- (29) Regelmatig Ziet men dan ook de illusoire gedachte opduiken omtrent een z.g. "Marshall-plan" voor het Zuiden...
- (30) Dit fenomeen van mondialisatie dient onderscheiden te worden van de internationalisatie en van de transnationalisatie. Cfr. A. JEANNERET, "Economie du développement et réalité", IFDA dossier 78, juli/september 1990, p. 46 - 56.
 De "Groep van Lissabon" maakt eveneens het onderscheid tussen de mondialisatie (in de Engelse taal spreekt men van "globalisation"), de internationalisatie en de multinationalisatie. Cfr. PETRELLA, op. cit. p. 11, p. 25-33.
 J. DECORNOY, Bombe démographique et sous-développement éthique, in Le Monde diplomatique, N° 485, août 1994, p. 14.
- (31) B. MARIS, op. cit., pp. 289-314.
- (32) - M. RAFIE, La crise des savoirs révisitée, in Revue Internationale d'Action Communautaire, 17/57, Lente 1986, pp. 153-150.
 - J. GOFFAUX, Au-delà de la croissance économique, in Zaïre-Afrique, 19° jaargang, n° 36, 1972, pp.325 - 336.
- (33) E. PESTEL, Voorbij de grenzen van de groei: Meulenhoff Informatief, Amsterdam 1988.
- (34) R. PETRELLA, op. cit., p. 4.
- (35) o.a. de Spaanse econoom Diego HIDALGO, samen met vakgenoten van de "Harvard School of Economics".
- (36) Cl. CHEYSSON, "Une brochure du Monde diplomatique: La paix des grands, l'espoir des pauvres". Le Monde, 24 février 1989.

-
- (37) J.C. RUFIN, *L'Empire et les nouveaux Barbares*, Lattès, Paris 1991, p. 29-30.
- (38) - J.M. ELA, *Quand l'Etat pénètre la brousse*, Ed. Karthala, Paris 1990.
- P. PRADERVANT, *Une Afrique en marche*, Ed. Pion, Paris 1989.
- (39) S. LATOUCHE, *La Planète des Naufragés, Essai sur l'après-développement*, La Découverte, Paris 1991, p. 27.
- (40) - J.-J. GOUGUET, *Du quatrième ordre au quart monde, les plus pauvres dans la démocratie, hier, aujourd'hui et demain*, Colloqium van ATD Quart Monde, Caen, oktober 1989.
- S. LATOUCHE, 1991, op. cit. p. 193.
- (41) S. LATOUCHE, 1991, op. cit., p. 211.
- (42) MAHDI ELMANDJRA, *Fusion of Science and Culture: Key to the 21st Century*, IFDA-dossier 77, May-June 1990, pp. 51-60.